

Gemeente Amsterdam

Bestuursdienst

Memo

Aan
CC
Van
Datum
Onderwerp

BM

Bert de Vries en 5.1.2.e (m.m.v. 5.1.2.e)

2 april 2020

Onderzoeksvoorstel NIOD naar rol gemeente rond en in WOII

- Bijgaand het concept-onderzoeksvoorstel van het NIOD en een indicatieve begroting daarvoor waarover nog moet worden onderhandeld als de gemeente besluit met het NIOD in zee te gaan.
- Bert en ik vinden het een mooi voorstel. Het is nog een concept om u in de gelegenheid te stellen op- en aanmerkingen te maken.
- Hieronder enkele gedachten over de 'kaartjes' van het GVB.

In de spoedvoordracht voor de college vergadering van 2 juli 2019 is het aan het NIOD de opdracht verleend om vooronderzoek te doen naar het functioneren van de gemeentelijke organisatie in de jaren rond en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aanleiding van deze opdracht vormden de discussies over de betrokkenheid van het GVB bij de deportaties van Joden uit Amsterdam en de betrokkenheid van de Sociale Dienst bij wegzending van Joodse arbeiders naar werkkampen. De conclusie van het vooronderzoek onderstreept de wenselijkheid van een integrale studie naar bestuurlijk Amsterdam waarin de dynamiek van de stad en het gemeentelijk beleid in de periode 1930-1950 in samenhang wordt bestudeerd. Het gaat daarbij om vragen van verantwoordelijkheid van de toenmalige bestuurders en ambtenaren, naar de motivatie en visie waarmee ze hun functioneren legitimeerden en naar de uitwerking van het gemeentelijkbeleid. Het gaat om de wisselwerking tussen de gemeentelijke – de landelijke- en de bezettingsoverheid, een bestuurlijke relatie die onder de bijzondere omstandigheden van bezetting en nazificatie soms nog moeilijk was te ontwarren. En tenslotte is het van belang te kijken naar de relatie tussen de verschillende diensten onderling, dat wil zeggen om de competitie om schaarse middelen, politieke speelruimte en persoonlijke interactie van diensthoofden, wethouders en burgemeester(s).

Het gemeentelijke vervoerbedrijf

Gelet op het voorgaande is het niet wenselijk en inhoudelijk gezien ook niet nodig om gemeentelijke diensten afzonderlijk te bestuderen. Wat betreft het GVB hangt echter steeds de vraag boven de markt of deze dienst, in navolging van de Nederlandse Spoorwegen, zijn verantwoordelijkheid moeten nemen waar het gaat om zijn rol in het vervoer van Amsterdamse Joodse vervolgdgen in de vorm van het restitueren van de tramkaartjes. Dit is een discussie die al enige jaren speelt en van tijd tot tijd opspeelt. Uit het vooronderzoek blijkt dat mogelijk tienduizenden Amsterdamse Joden met een gemeentetram zijn afgevoerd. De daarvoor gemaakte kosten zijn vervolgens door het Gemeentelijke Vervoerbedrijf bij de Duitsers in rekening gebracht. GVB-directeur Hofman rapporteerde in november

1943 aan de burgemeester dat ‘het door mijn bedrijf verrichte vervoer in beginsel door de betrokken Deutsche instantie wordt vergoed en met name in rekening is gebracht aan de Zentralstelle für Jüdische Auswanderung.’ Het ging volgens Hofman om een totaalbedrag van 8.381,25 gulden (omgerekend naar de koopkracht van nu is dat volgens de site van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis een bedrag van 60.000 euro, tL). (zie Piersma en Kemperman, *Openstaande rekeningen*, 59). Een verdere onderbouwing biedt het archief van het Gemeente Vervoer Bedrijf, waarin de data en de bedragen van de nota’s terug zijn te vinden die door de gemeente bij de Zentralstelle voor deze transporten zijn ingediend, evenals de data waarop de Duitsers dergelijke rekeningen hebben betaald.

Dit bedrag valt niet onder de Maror-gelden: betalingen inzake erfpacht en NS hebben al aangetoond dat de Maror-regeling niet ‘definitief’ was, bovendien is ook nooit duidelijk genoemd dat dit ook voor de betrokkenheid van het GVB was.

Redenen om GVB in breder onderzoek te incorporeren:

- ‘Restitutie’ is één ding, maar voor verkrijgen van historisch inzicht in handelen GVB is iets anders nodig. Voor duiding van dat handelen dient naar een bredere context gekeken te worden.
- In integrale studie naar bestuurlijk Amsterdam tijdens WO II kan rol van de GVB niet ontbreken.
- Om kans op opduiken van volgende ‘kwesties’ in de toekomst te verminderen, moet in de archieven verder gezocht worden. Mogelijk nog andere zaken waar de GVB bij betrokken was die onderzoek behoeven. Is al gebleken dat GVB voor allerlei instellingen ritten verzorgde.
- Over de transporten van Joden is nog veel onduidelijk. Hoeveel Joden zijn precies door het GVB vervoerd, hoe ging de besluitvorming precies, wie waren daarbij betrokken, en waar kwam het geld voor de betalingen precies vandaan (inderdaad Liro, of toch niet?). Het is niet zeker of op deze vragen een duidelijk antwoord zal komen, maar het is belangrijk een poging te doen om qua kennis verder te komen.